

دادرسی اساسی در جمهوری اسلامی ایران

اصول قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان

۱۳۸۹ - ۱۳۸۹

دکتر ابراهیم موسی زاده

عضو هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

و همکاران

زیر نظر

دکتر غلامحسین الهام

عضو هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی

دانشگاه تهران

اداره چاپ و انتشار معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات
نشانی: تهران - خیابان ولی عصر (عج) - قبل از چهارراه جمهوری اسلامی - شماره ۱۱۵۸
تلفن: ۶۶۴۹۲۷۰۸ - ۹۸۲۱ + دورنگار: ۶۶۴۹۲۷۰۷ - ۹۸۲۱ + کدپستی: ۱۳۱۶۷۶۷۴۵۱

نام کتاب: دادرسی اساسی در جمهوری اسلامی ایران (اصول قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان
۱۳۸۹ - ۱۳۵۹)

تهیه و تنظیم: مرکز تحقیقات شورای نگهبان

ناشر: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات

لیتوگرافی و چاپ: اداره چاپ و انتشار

مجری طرح: دکتر ابراهیم موسی زاده (عضو هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)

همکاران: فهیم مصطفی زاده، سید مهدی سیدی، فاطمه سپاهی، فاطمه شیخ زاده سمیرا دانشمند

صفحه آرا: سید مهدی سیدی

زیر نظر: دکتر غلاممسین الهام (عضو هیأت علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)

شمارگان: ۱۵۰۰۰

قیمت: ۱۶۰/۰۰۰ (ریال)

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۸۴۹ - ۵۶ - ۴

تمامی حقوق برای معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری محفوظ است.

فهرست تفصیلی اصول قانون اساسی

عنوان اصل صفحه

مقدمه ط

فصل اول: اصول کلی

(اصول ۱ تا ۱۴)

حکومت ایران	۱	۱
نظام جمهوری اسلامی ایران	۲	۲
وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران برای نیل به اهداف اسلامی	۳	۵
لزوم تطبیق کلیه قوانین و مقررات با موازین اسلامی	۴	۳۶
ولایت فقیه	۵	۳۹
نقش آرای عمومی در اداره امور کشور	۶	۴۰
شوراها به عنوان ارکان تصمیم گیری و اداره امور کشور	۷	۴۱
امر به معروف و نهی از منکر	۸	۴۲
تفکیک ناپذیری آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی کشور	۹	۴۳
خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی	۱۰	۴۴
امت واحد اسلامی	۱۱	۴۶
دین و مذهب رسمی ایران	۱۲	۴۷
اقلیت های دینی	۱۳	۵۰
رعایت حقوق انسانی غیر مسلمین	۱۴	۵۱

فصل دوم: زبان، خط، تاریخ و پرچم رسمی کشور

(اصول ۱۵ تا ۱۸)

زبان و خط رسمی مردم ایران	۱۵	۵۲
زبان قرآن (عربی) و تدریس آن تا پایان دوره متوسطه	۱۶	۶۴
مبدأ تاریخ رسمی کشور	۱۷	۶۵
پرچم رسمی ایران	۱۸	۶۹

فصل سوم: حقوق ملت

(اصول ۱۹ تا ۴۲)

تساوی حقوق مردم	۱۹	۷۰
حمایت قانون از همه مردم به طور یکسان	۲۰	۷۱

عنوان.....	اصل.....	صفحه.....
تضمین حقوق زن.....	۲۰.....	۷۴.....
مصونیت حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص.....	۲۲.....	۷۵.....
ممنوعیت تفتیش عقاید.....	۲۳.....	۷۷.....
آزادی مطبوعات.....	۲۳.....	۷۸.....
ممنوعیت بازرسی نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی و افشای مخابرات و سانسور و		
استراق سمع و هرگونه تجسس.....	۲۵.....	۷۹.....
آزادی احزاب و جمعیت‌ها.....	۲۴.....	۸۰.....
آزادی تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها.....	۲۷.....	۸۲.....
حق داشتن شغل.....	۲۸.....	۸۳.....
برخوردارانی از تأمین اجتماعی.....	۲۹.....	۸۵.....
آموزش و پرورش رایگان.....	۳۰.....	۸۶.....
حق داشتن مسکن.....	۳۱.....	۸۹.....
منع دستگیری افراد.....	۳۲.....	۹۰.....
منع تبعید افراد.....	۳۳.....	۹۱.....
حق دادخواهی.....	۳۴.....	۹۲.....
حق انتخاب وکیل در دادگاه‌ها.....	۳۵.....	۹۶.....
حکم به مجازات و اجرای آن.....	۳۵.....	۹۷.....
اصل برائت.....	۳۷.....	۱۰۲.....
ممنوعیت شکنجه و اجبار افراد به شهادت، اقرار یا سوگند.....	۳۸.....	۱۰۳.....
ممنوعیت هتک حرمت و حیثیت افراد بازداشت شده و زندانی.....	۳۹.....	۱۰۴.....
منع اضرار به غیر.....	۴۰.....	۱۰۵.....
حق تابعیت کشور.....	۴۱.....	۱۰۷.....
تابعیت اتباع خارجه.....	۴۲.....	۱۰۸.....

فصل چهارم: اقتصاد و امور مالی

(اصول ۴۳ تا ۵۵)

اساس اقتصاد جمهوری اسلامی ایران.....	۴۳.....	۱۰۹.....
استوار بودن نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر سه بخش دولتی،		
تعاونی و خصوصی.....	۴۴.....	۱۱۵.....
در اختیار حکومت اسلامی قرار گرفتن افعال و ثروت‌های عمومی.....	۴۵.....	۱۳۵.....

عنوان..... اصل..... صفحه

مالکیت افراد نسبت به حاصل کسب و کار خویش	۴۶	۱۳۷
مالکیت شخصی	۴۷	۱۳۸
منع تبعیض در بهره‌برداری از منابع طبیعی و درآمدهای ملی در سطح استان‌ها	۴۸	۱۴۱
اخذ ثروت‌های نامشروع و رد آن به صاحبان اصلی	۴۹	۱۴۲
حفاظت محیط زیست	۵۰	۱۴۵
وضع مالیات	۵۱	۱۴۶
تهیه و تصویب بودجه کل کشور	۵۲	۱۴۹
تمرکز دریافت‌های دولتی در خزانه‌داری کل	۵۳	۱۶۶
دیوان محاسبات کشور	۵۴	۲۰۰
رسیدگی یا حسابرسی دیوان محاسبات به کلیه حساب‌ها	۵۵	۲۰۲

فصل پنجم: حق حاکمیت ملت و قوای ناشی از آن

(اصول ۵۶ تا ۶۱)

حاکمیت مطلق خدا	۵۶	۲۰۸
قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران	۵۷	۲۰۹
اعمال قوه مقننه از طریق مجلس شورای اسلامی	۵۸	۲۵۱
اعمال قوه مقننه از طریق همه‌پرسی و مراجعه مستقیم به آراء مردم	۵۹	۲۵۵
اعمال قوه مجریه از طریق رئیس‌جمهور و وزراء	۶۰	۲۵۶
اعمال قوه قضاییه از طریق دادگاه‌های دادگستری	۶۱	۲۸۶

فصل ششم: قوه مقننه

مبحث اول: مجلس شورای اسلامی

(اصول ۶۲ تا ۷۰)

تشکیل مجلس شورای اسلامی	۶۲	۲۸۹
دوره نمایندگی مجلس شورای اسلامی	۶۳	۲۹۰
عده نمایندگان مجلس شورای اسلامی	۶۴	۲۹۱
رسمیت جلسات مجلس شورای اسلامی	۶۵	۲۹۳
ترتیب انتخاب رئیس و هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی	۶۶	۲۹۵
سوگند نمایندگان	۶۷	۲۹۶
توقف انتخابات مجلس شورای اسلامی در زمان جنگ و اشغال نظامی و ادامه کار مجلس سابق		
در صورت عدم تشکیل مجلس جدید	۶۸	۳۰۲

عربی بودن مذاکرات مجلس شورای اسلامی.....	۶۹.....	۳۰۳
حق شرکت رئیس‌جمهور، معاونان او، وزیران و همچنین تکلیف وزراء به حضور در جلسات علنی.....	۷۰.....	۳۰۵

مبحث دوم: اختیارات و صلاحیت مجلس شورای اسلامی

(اصول ۷۱ تا ۹۹)

حق مجلس شورای اسلامی به وضع قانون.....	۷۱.....	۳۰۸
منع وضع قوانین مغایر با احکام اسلامی یا قانون اساسی.....	۷۲.....	۳۱۱
شرح و تفسیر قوانین عادی توسط مجلس.....	۷۳.....	۳۱۳
تقدیم لوایح و طرح‌های قانونی به مجلس شورای اسلامی.....	۷۴.....	۳۱۷
شرایط قابل طرح بودن طرح‌ها و پیشنهادات راجع به لوایح قانونی در مجلس شورای اسلامی.....	۷۵.....	۳۲۶
حق مجلس شورای اسلامی به تحقیق و تفحص در تمام امور کشور.....	۷۶.....	۴۲۷
تصویب عهدنامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، قراردادهای و موافقتنامه‌های بین‌المللی توسط مجلس شورای اسلامی.....	۷۷.....	۴۳۴
منع تغییر خطوط مرزی.....	۷۸.....	۴۴۴
منع برقراری حکومت نظامی.....	۷۹.....	۴۴۵
گرفتن و دادن وام یا کمک‌های بدون عوض داخلی و خارجی.....	۸۰.....	۴۴۶
ممنوعیت دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات به خارجیان.....	۸۱.....	۴۵۲
منع استخدام کارشناسان خارجی.....	۸۲.....	۴۵۴
غیرقابل انتقال بودن بناها و اموال دولتی و نفایس ملی.....	۸۳.....	۴۵۸
مسئولیت هر نماینده در برابر تمام ملت.....	۸۴.....	۴۶۰
قائم به شخص بودن سمت نمایندگی.....	۸۵.....	۴۶۱
آزادی نمایندگان در اظهار نظر و رأی خود.....	۸۶.....	۵۲۱
اخذ رأی اعتماد برای هیأت وزیران توسط رئیس‌جمهور.....	۸۷.....	۵۲۳
سؤال نمایندگان از رئیس‌جمهور و وزراء.....	۸۸.....	۵۲۵
استیضاح هیأت وزیران، وزراء و رئیس‌جمهور.....	۸۹.....	۵۳۱
اعلام شکایت مردم از طرز کار قوای سه‌گانه به مجلس شورای اسلامی.....	۹۰.....	۵۳۵
تشکیل و ترکیب اعضای شورای نگهبان.....	۹۱.....	۵۳۷

عنوان	صفحه	اصل
نحوه انتخاب اعضای شورای نگهبان	۵۳۹	۹۲
عدم اعتبار قانونی مجلس بدون وجود شورای نگهبان	۵۴۰	۹۳
ارسال کلیه مصوبات مجلس به شورای نگهبان به منظور انطباق با موازین اسلامی و		
قانون اساسی	۵۴۲	۹۴
مدت رسیدگی و اظهار نظر شورای نگهبان	۵۴۶	۹۵
نحوه تشخیص عدم مغایرت مصوبات مجلس با احکام اسلام و قانون اساسی توسط		
شورای نگهبان	۵۴۷	۹۶
حضور اعضای شورای نگهبان در مجلس جهت تسریع در کار و یا فوریت تصویب لوایح		
و طرح‌ها	۵۴۸	۹۷
تفسیر قانون اساسی توسط شورای نگهبان	۵۴۹	۹۸
نظارت شورای نگهبان بر انتخابات و مراجعه به آرای عمومی و همه‌پرسی	۵۵۲	۹۹
فصل هفتم: شوراها		
(اصول ۱۰۰ تا ۱۰۶)		
شوراها و نحوه انتخاب اعضای آنها توسط مردم	۵۶۷	۱۰۰
تشکیل شورای عالی استان‌ها	۵۷۹	۱۰۱
تهیه و پیشنهاد طرح‌ها توسط شورای عالی استان‌ها	۵۸۲	۱۰۲
رعایت تصمیمات شوراها	۵۸۳	۱۰۳
تشکیل شوراها در واحدهای آموزشی، اداری و خدماتی	۵۸۴	۱۰۴
مخالف نبودن تصمیمات شوراها با موازین اسلام و قوانین کشور	۵۸۶	۱۰۵
انحلال شوراها در صورت انحراف از وظایف قانونی	۵۸۷	۱۰۶
فصل هشتم: رهبر یا شورای رهبری		
(اصول ۱۰۷ تا ۱۱۲)		
نحوه تعیین رهبر	۵۸۸	۱۰۷
تعداد و شرایط خبرگان	۵۸۹	۱۰۸
شرایط و صفات رهبر	۵۹۳	۱۰۹
وظایف و اختیارات رهبر	۵۹۴	۱۱۰
برکنار شدن رهبر از مقام خود و نحوه تعیین رهبر جدید در صورت فوت، کناره گیری یا		
عزل رهبر	۶۱۶	۱۱۱
مجمع تشخیص مصلحت نظام	۶۱۸	۱۱۲

فصل نهم: قوه مجریه

(اصول ۱۱۳ تا ۱۵۱)

رییس جمهور به عنوان عالی ترین مقام رسمی کشور پس از مقام رهبری	۱۱۳	۶۲۷
مدت انتخاب رییس جمهور	۱۱۴	۶۲۹
شرایط رییس جمهور	۱۱۵	۶۳۰
اعلام آمادگی نامزدهای ریاست جمهوری و نحوه برگزاری انتخاب رییس جمهور	۱۱۶	۶۳۲
نحوه انتخاب رییس جمهور	۱۱۷	۶۳۳
نظارت شورای نگهبان بر انتخابات ریاست جمهوری	۱۱۸	۶۳۴
انتخاب رییس جمهور جدید	۱۱۹	۶۳۵
تمدید مهلت انتخابات در صورت فوت نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری	۱۲۰	۶۳۶
سوگند رییس جمهور	۱۲۱	۶۳۷
مسئولیت رییس جمهور در برابر ملت و رهبر و مجلس شورای اسلامی	۱۲۲	۶۳۹
امضای مصوبات مجلس و نتیجه همه پرسی به وسیله رییس جمهور	۱۲۳	۶۴۰
معاونان رییس جمهور	۱۲۴	۶۴۱
امضای عهدنامه ها و مقاوله نامه ها و موافقتنامه ها و قراردادهای دولت ایران با سایر دولت ها		
توسط رییس جمهور	۱۲۵	۶۴۲
مسئولیت مستقیم رییس جمهور در امور برنامه و بودجه و امور اداری و		
استخدامی کشور	۱۲۶	۶۴۴
نمایندگان ویژه رییس جمهور	۱۲۷	۶۵۳
تعیین سفیران و امضاء و پذیرش استوارنامه آنان توسط رییس جمهور	۱۲۸	۶۵۷
اعطای نشان های دولتی توسط رییس جمهور	۱۲۹	۶۵۸
استعفای رییس جمهور	۱۳۰	۶۵۹
فوت، عزل، استعفا، غیبت یا بیماری رییس جمهور و انتخاب رییس جمهور جدید	۱۳۱	۶۶۰
منع استیضاح یا ابراز رأی عدم اعتماد به وزراء و تجدیدنظر در قانون اساسی و همه پرسی در		
مدتی که اختیارات رییس جمهور بر عهده معاون اول یا فرد دیگری است	۱۳۲	۶۶۱
تعیین وزراء توسط رییس جمهور	۱۳۳	۶۶۲
ریاست هیأت وزیران توسط رییس جمهور	۱۳۴	۶۶۳
استعفای هیأت وزیران یا هریک از وزراء	۱۳۵	۶۶۶

عنوان	اصل	صفحه
-------	-----	------

عزل وزراء توسط رئیس جمهور	۱۳۶	۶۷۰
مسئولیت وزراء در برابر رئیس جمهور و مجلس	۱۳۷	۶۷۱
وضع تصویب نامه و آیین نامه توسط هیأت وزیران	۱۳۸	۶۷۴
لزوم تصویب هیأت وزیران در صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری	۱۳۹	۶۹۷
رسیدگی به اتهام رئیس جمهور و معاونان او و وزراء	۱۴۰	۷۱۴
ممنوعیت داشتن بیش از یک شغل دولتی	۱۴۱	۷۱۶
رسیدگی به دارایی رهبر، رئیس جمهور، معاونان رئیس جمهور و وزراء	۱۴۲	۷۲۱
ارتش جمهوری اسلامی ایران و نقش وی در پاسداری از استقلال، تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی کشور	۱۴۳	۷۲۳
ارتش مکتبی و مردمی	۱۴۴	۷۲۴
منع عضویت خارجیان در ارتش و نیروهای انتظامی کشور	۱۴۵	۷۲۵
منع استقرار پایگاه های نظامی خارجی در کشور	۱۴۶	۷۲۶
استفاده از افراد و تجهیزات فنی ارتش در زمان صلح	۱۴۷	۷۲۷
منع بهره برداری شخصی از وسایل و امکانات ارتش	۱۴۸	۷۲۹
ترفیع و سلب درجه نظامیان	۱۴۹	۷۳۰
سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۱۵۰	۷۳۱
وظیفه دولت در آموزش نظامی همگانی	۱۵۱	۷۳۳

فصل دهم: سیاست خارجی

(اصول ۱۵۲ تا ۱۵۵)

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۱۵۲	۷۳۴
منع انعقاد قراردادی که موجب سلطه بیگانه شود	۱۵۳	۷۳۵
حمایت از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در هر نقطه از جهان	۱۵۴	۷۳۶
پناهندگی سیاسی	۱۵۵	۷۳۷

فصل یازدهم: قوه قضایه

(اصول ۱۵۶ تا ۱۷۴)

وظایف قوه قضایه	۱۵۶	۷۳۸
تعیین رئیس قوه قضایه	۱۵۷	۷۵۴

عنوان	اصل	صفحه
وظایف رئیس قوه قضاییه	۱۵۸	۷۶۱
دادگستری به عنوان مرجع رسمی تظلمات و شکایات	۱۵۹	۷۶۸
مسئولیت و وظایف وزیر دادگستری و نحوه انتخاب وی	۱۶۰	۷۷۴
تشکیل دیوان عالی کشور	۱۶۱	۷۷۸
رئیس دیوان عالی کشور و دادستان کل	۱۶۲	۷۸۰
صفات و شرایط قاضی	۱۶۳	۷۸۱
منع انفصال یا تغییر محل خدمت و سمت قاضی	۱۶۴	۷۸۳
علنی بودن محاکمات	۱۶۵	۷۸۵
مستدل بودن احکام دادگاهها	۱۶۶	۷۸۶
وظیفه قاضی در صدور حکم	۱۶۷	۷۸۷
رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی با حضور هیأت منصفه	۱۶۸	۷۸۹
عطف به ماسبق نشدن قوانین در تعیین جرایم	۱۶۹	۷۹۱
خودداری قضات از اجرای تصویب نامه‌ها و آیین نامه‌های دولتی مخالف با احکام اسلام و خارج از حدود و اختیارات قوه مجریه	۱۷۰	۷۹۳
جبران خسارت افراد در موارد تفسیر و اشتباه قاضی	۱۷۱	۷۹۵
تشکیل محاکم نظامی	۱۷۲	۷۹۶
دیوان عدالت اداری	۱۷۳	۷۸۰
سازمان بازرسی کل کشور	۱۷۴	۸۰۴
فصل دوازدهم: صدور سیما		
(اصل ۱۷۵)		
صدا و سیما: جمهوری اسلامی ایران	۱۷۵	۸۰۸
فصل سیزدهم: شورای عالی امنیت ملی		
(اصل ۱۷۶)		
شورای عالی امنیت ملی	۱۷۶	۸۱۲
فصل چهاردهم: بازنگری در قانون اساسی		
(اصل ۱۷۷)		
بازنگری در قانون اساسی	۱۷۷	۸۱۴